

KÖLCSEY FERENC

Parainesis Kölcsey Kálmánhoz

(folytatás)

Küzdés az élet!

Ez igazságot még azok is érezik,

kik a mindennapiság nagy országútán

a sokaság közt

egy napról másra

megrögzött formák határvonalain belől

bolyonganak,

anélkül hogy szemeiket felemelnék,

s tekinteteiket új és szokatlan pálya felé röppentenék.

Mi nem fog még történni azzal,

ki a sokaságot elhagyván,

kevesektől járt útra tér,

vagy egészen új pályát nyitni készül!

Minden ily törekedés ezer meg ezer ellenséget támaszt.

Ez gyűlöl,

mert régi szokásait megvetve s háborítva látja;

amaz,

mert törekvésed véleményt állít elő,

az övével ellenkezőt;

némelyek ok nélkül nyugtalankodónak tartanak;

mások irigylük,

hogy kitetszővé teszed magadat,

holott kitetszeni csak ők vágnának.

Mindezek s több ilyenek

ezer módon igyekeznek célra jutásod megsemmisíteni;

s ha megsemmisíthették, jaj neked! –

a sokaság nem lát egyebet bukásodnál;

s dolgaidd rossz kimeneteléből kész gyávaaságodat,

oktalanságodat, gonoszságodat

s száz meg száz ilyeneket következtetni.

A pórnép ítélete a szerencse után jár.

Bukásodban megvet és átkoz;

lehető kiemelkedésed bámulat és öröm zajával ünnepli.

E jegyzet mindennapi példákból van merítve;

de nem kell általa elrettenned.

Ellenség s ellenkezés nélkül

az egész természetben semmi nincs.

Elveted a gabonát,

s mennyi veszély nem vár arra

a kikelés pillantatótól fogva aratás idejéig;

s fognád-e azért az évenkénti vetést elmellőzni?

És jól adá isten,

hogy sokszor s legtöbbszer

a nemes küzdő elébe vetett akadályok

éppen néki szolgálnak:

mint Heraklesről* mondja a mítosz,

kit a zsarnok veszteni akarván,

halálos merényekre küldött ki,

veszély helyett örök dicsőséget hozókra.

Meggyőzött akadály mindég a tett becsét neveli;

s a pórnép zajgó kiabálása,

légyen az ellened vagy melletted,

minden esetben megvetésre méltó.

E közt

s a való hír és dicsőség közt

óriási a különség;

s ki azt nem érzi,

és méltánylani nem tudja,

az nem is érdemel más bért

utcai sokaság megtapsolásán kívül.

Harsogva zúg az;

a tapsok hőse vállakon hordoztatik;

de kevés idő múlva

méltán vagy méltatlanul elhagyatva marad;

boldog, ha sárral nem mocskoltatik be!

A bölcs szánni fogja őt szenvedéseiben,

de panaszára csak így szólhat:

tenmagad választád jutalmadat, s azt, íme, elvevéd!

Mindég és mindenütt vagynak,

bár kevesen,

kik a jót és szépet szeretni

s az arra törekvő tetteit méltányolni tudják.

E kevesekhez csatold magadat,

s mennél szorosabban.

Egyesült erejük

célra jutásod könnyíteni,

részvételök bukásodat vigasztalni fogja.

A sokaságért híven munkálj,

de ítéletével ne törődjél.

Ha küzdéseidet szerencse koronázandja,

úgyis melletted leszen az.

Fáradalmaid jutalmát

önérzéseden kívül a kevesek jóváhagyásában keresd;

csak ezek körében alapul meg a maradandó hír,

s a nemcsak maradandó, de megérdemlett hír.

Aminek okai előre elhintettek,

s csírájokban meg nem fojtattak,

annak kerülhetlenül meg kell történni;

s megtörténését akadályok hátráltatják ugyan;

de egyszersmind lépcsőnkénti haladását

rohanássá változtatják;

mint lassú patak folyását az elébe vetett kődarab.

Az emberiség történetei,

valamint az egész természet,

szakadatlan láncon függenek egymásba;

s bölcs az,

ki a láncot ismerni s követni tanulta.

A pályaküzdő bukása

gyakran, s talán mindég

a lánc naponként egymásra nevedő szemeihez tartozik;

s talán éppen azon szem,

mely a következő küzdő szerencsés célra jutását

múlhatlanul vonja maga után.

Ennek meggondolása bátorítson

a pályán kedvetlen körülmények közt is.

Az emberi élet

csak elröpülő pillantat,

minek elenyészése előbb-utóbb kikerülhetetlen.

Mi szebb? –

halni-e az ostromlott vár falai alatt,

a sokaság közt bujkáltodban

történetesen melletted elpattanó bombától lezúzva? –

vagy halni az ellenség bástyái felett,

minekutána merész szökelléssel

hazád zászlóját azokon kitűzted?

A derék egyedüli célja:

jeles tett;

ki féltében nem lépett vele egy ösvényre,

azt éppen úgy eléri a sors.

Egyetemileg uralkodik az mindnyájunkon;

de rajtunk áll nevünket vaspálcája alól kivívni.

Sidney Algernon* a vérpadon múlt ki;

Washington* az övéinek karjai közt végzé életét.

Egyik, mint a másik

a maga népe történeteiben halhatatlan.

Melyik vala kettő közt a szerencsésb? –

mondod: az utolsó.

De miért?

Bizonyosan nem azért,

mert néhány évvel többet élt;

s talán nem is azért,

mert halálos ítéletet nem a bíró,

hanem az öregség mondott reája.

Célra jutott! –

úgy van;

de kezdetben tudhatta-e, hogy célra jutni fog?

Nem,

s éppen úgy nem, mint ama másik.

Dicsőségének elég lett volna,

ha elsüllyedése

a későbbi embernyom boldogságát húzta volna maga után.

A keresztyénség apostolai

vérokkal alapíták meg

a még akkor csak leendő roppant alkotványt.

Mi lenne az emberiségből,

ha csak az küzdene,

ki a végrehajtás bizonyosságát előre láthatná?

Nemcsak a végrehajtás bizonytalan,

de a hála is;

bár azt küzdés, áldozat és jótétemény által

százszorosán megérdemléd.

Erkölcsei világban

a hála

legritkébb tünetek közé tartozik,

szintúgy egyes személyekben,

mint a nép sokaságában.

Ki hálát remélve teszen jót,

ismeretlenségét bizonyítja meg a világgal.

Minden jó,

amit más az emberiséggel teszen,

reád is, mint emberre háramlik;

azért tégy jót te is,

hogy tetteid az egészre

s egész által az egyesekre jótékonyan háramoljanak.

Oly igazságos viszonyozás ez,

mely éppen igazságos volta miatt

kötelességgé vál.

Hálaért tenni jót,

uzsorástól is kitelik.

Mert ki tetteért valamit kíván,

nem csuda,

ha annak mértékét is meghatározza;

s tettére tetszés szerént tesz kamatot.

Az ily tevő legtöbbszer csak hálátlant csinál,

s később bűnösnek hiszi maga iránt az emberiséget,

s annak gyűlölésére

szívét teljes joggal véli felhatalmazottnak.

Nyomorult! –

ő nem gondolja meg,

miképpen önmaga

naponként és pillantatonként

az általa gyűlölt embertársaság

jótételeivel s jótéteiből él,

melyek nagyobbak, fontosbak és gyakoribbak mindazoknál,

miket ő élte napjaiban

másokra árasztani képes vala.

Nincs nagyobb bolondság,

mint magát a teremtés középpontjának gondolni;

s mindent,

ami nem egyedül érette tétetett,

megvetni.

S ilyen az,

ki csak személyes hálát vár,

s az egészre áradó jót

figyelembe nem veszi.

Szerencse után jár a sokaság;

s ezért a szerencse kedvencei megutálják azt,

s benne az egész emberiséget.

Ez is egyik bő forrása az embergyűlöletnek.

Hidd el,

a szerencse ragyogásai közt

nehéz az emberiség való becsét érezni.

Sok embert

ezer meg ezer körülmény összeütközése

szinte észrevehetetlenül magasra tol;

s ők azt hiszik,

mintha felsőbb erők állanának szolgálatukra;

s mintha a ragyogást bámuló

vagy

kegyelmet váró sokaság

minden nagyra és nemesre alkalmatlan lenne.

Nem tudják,

hogy a körülők tolongó emberek lealacsonyulása

egyedül az ő művek.

Egy intésre készek lennének

nagyot és nemest mívelni,

éltöket szépért és jóért feláldozni,

kik most porban másznak;

mert tőlük úgy kívántatik.

Az emberek legnagyobb része

saját karaktert nem bír;

de annál inkább bír hajlékonyságot

bizonyos körülmények közt

mástól és más által

minden jót elfogadni.

A szerencse fiainak tartozása nem az,

hogyan egykorúikat

bizonyos gyengeségek miatt

gyűlöljék;

hanem őket fogékonyságaiknál fogva

magasb erkölcsi állásra segítsék.

Mit mondasz azokról,

kik azért gyűlölik az emberi nemzetet,

mert ők szerencsétlenek?

Ki nem lehet szerencsétlen?

Vagy ki az,

ki életében

egyszer-akkor

magát szerencsétlennek nem érzi?

Magad vagy oka szerencsétlenségednek?

Túrd, amit okoztál.

Sors hozta magával bajaidat?

Mit tehet az emberiség róla, hogy így történt?

Gonosz emberek miatt szenvedsz?

De miért kell néhány gonosz miatt

az egésznek gyűlöltetnie?

Gondold meg:

azalatt,

míg téged

gonosz emberek nyomorúságba süllyesztettek;

másokat a jók nyomorúságából emeltek ki.

Itt e falut vad kéz porrá égeté;

ott egy másat jóltevő kezek porból

újraépülni segítettek.

Itt egy ember rabló által hal meg;

amott egy nemes szívű

önéltét veszélyeztetve ugrik hab közé,

egy előtte ismeretlent megmentendő.

Örömedben és keserveid közt

szünetlen szeretettel viseltessél az emberiséghez,

melynek kebeléből

az erény magvai

még soha ki nem száradtak.

Szakasról szakaszra jönnek idők,

midőn nagy kiterjedésű rendbomlások állanak elő;

s azt vélnéd,

olyankor a gonoszság fékei mind széjjelszakítvák.

Nézd keresztül az évkönyveket,

s valld meg:

ha az erénynek

emberi erőt felülhaladni látszó jelenetei

nem ilyenkor tűnnek-e fel legsűrűbben?

Mennél fenyegetőbb állást vesz a rossz,

annál szorosb kapcsolatba teszik

a jók egymással magokat;

s közöttök az emberiség

annál tisztább világításban mutatkozik.

Ezeket meggondolván,

bizodalmadat az emberek iránt

tisztán megőrizheted akkor is,

ha az érdemet üldöztetve

s a lelkes fáradozót céljától elűttetve látandod.

Egyes történetekből

egyetemi következményeket kihozni,

tapasztalatlanság.

Tekints az egészre;

s lehetetlen meg nem vallanod,

miképp a világ minden népei közt

ezer jó látszik ugyan csírájában megfojtva,

ezer küzdő pályája közepén elsüllyesztve stb.;

mégis a műveltség nagyobb-nagyobb terjedését,

az erkölcsök szelídülését,

az ismeretek közönségesedését,

múlt százakat jelenkorral egybehasonlítva,

nagy tömegben szemléljük.

Vesd össze az időt,

mikor Idomeneus* saját gyermekét megáldozni,

gondatlan fogadása miatt,

magát kénytelennek hívé vala;

az időt,

midőn a spártai nép

Karthágó szövetségét csak úgy fogadá el,

hogy ez templomait

embervérrel többé ne fertőztesse;

s ismét az időt,

melyben a keresztyénség isteni alapítója

ellenségeinket szeretni tanított.

S nem látod-e

e három lépcsőn keresztül

az óriási emelkedést?

Való,

hogy az emberek

az isteni tanító szavait

közönségesen meg nem tartották;

való,

hogy időről időre borzasztó jelenetek

gyakran tűnnek fel:

és mégis odajutottunk,

hol a rabszolgaság eltörlése,

az ember becsének általános megismerése,

s ezredek óta fennálló kasztok összeolvadása

kivihetetlennek többé nem látszik;

s ugyanazon emberfaj közt,

mely valaha embert áldozott,

gladiatorait egymást gyilkolni

gyönyörködve nézte,

a rabszolgává tett embert

barmainál kevesbé kímélte,

s több efféle.

Ezek

s az ilyenek jelei,

miképpen a népek tanítói,

gyakori veszélyeik mellett is,

nem hiában szórták a magot.

Gyökeret vert az,

s az ismeretek temérdek masszájával egybeforrva,

többé ki nem irtathatik.

Fáradj a hazáért

s ne tenmagadért;

így nem leszen okod panaszkodni.

Ki magáért fárad,

gyakran csalatkozik;

ki lelke erejét hazájának szenteli,

annak tettei

előbb-utóbb

sikerrel koronáztatnak meg;

s a siker felől az emberiség elismert haladása biztosít.

Hírt és dicsőséget vadászni hiúság.

A való nagyságnak éppen úgy következése a dicsőség:

mint jámbor életnek a becsület;

kereset nélkül jön mindegyik.

Sokan

a nagyember külsőjét

mesterséggel teszik magokévá:

mint kokett a szerelmesét;

s azt hiszik,

ez úton dicsőségre juthatnak.

De ha van álnagyság,

van áldicsőség is;

s amannak kísérője csak ez lehet.

Óvd magad,

annak látszani, ami nem vagy.

Törekedjél való nagyságra,

ha magadban erőt érzel;

de színlett nagyságot mutogatni,

gyalázatnak tartsd.

E színlés

a hazugság minden fajai közt legundokabb.

Színlett nagyság mutogatója

az oroszlánnyá öltözött szamárhoz hasonlít.

Nagyság és szerencse:

két egészen különböző dolog;

s mégis a sokaság

e kettőt rendszerént összetéveszti.

Nagyságot

szerencsétlenségben megismerni s tisztelni,

ritkának adatott.

Mindennapi mondás:

ez az ember szerencsés, amaz szerencsétlen.

Mit teszen a név: szerencse?

Timoleon* nyert győzelmek után

templomot emelt a Szerencsének.

Ő tehát e néven oly valamit értett,

ami hatalmas lény gyanánt

az emberi tetteket igazgatja;

s azoknak kéje szerint kedvező,

vagy kedvetlen kimenetelt osztogat.

A régi közmondás ellenkezőt tanít:

mindenki önszerencséjének kovácsa.

Azaz,

szerencse kívül az emberen nincs;

semmi nem egyéb az,

mint az emberi okosság s ügyesség által előhozott

jó következés.

Aki tehát okos,

az szerencsés is,

s aki szerencsétlen,

az nem okosan vitte dolgait.

Ez a mondás értelme;

s így tartá ezt Richelieu*.

Mindennapi példák bizonyítják,

miképpen Richelieu-nek*

s a közmondásnak igazok nincs.

Sok oktalan kezdet

koronáztatott meg szerencse által;

sok okosan intézett terv semmivé lőn.

A gazda híven megmívelé földeit;

vetései szép reménnyel biztatják;

s íme, felleg gyűl,

s gabonáját aratás előtti napon jégeső veri el.

Egy tékozló utolsó forintját lotteriába löki,

s néhány nap múlva

a sorshúzás ezrek birtokosává teszi.

Mondhatod-e amaz elsőt saját balesete okának? –

s e másik szerencsését

az ő okosságának tulajdoníthatod-e?

Ember

a történet urává

magát nem teheti.

Fontold meg jól,

mit kezdesz;

válaszd meg az eszközöket okosságod szerint;

munkálj fáradatlanul;

s ha mindent,

amit erőd s körülményed enged,

megtettél:

nem vádolhatod magadat,

bár a kimenetel óhajtasodnak meg nem felel is.

Tenn erődre támaszkodjál;

szerencsétől,

ha mit nyújt, fogadd el, de ne várj semmit is.

Az élet szebb ajándéka istennek,

mintsem kockajáték gyanánt folytassuk.

Nem csüggedő erőnek

gyakran a sors maga is engedni látszik;

azért a szerencse hatalmát ismerd meg ugyan,

de általa

sem kormányoztatni, sem elrettenteni

magadat ne engedd.

Emberi tudomány

legfőbb célja

maga az ember.

Ez a pont,

mely körül

minden vizsgálataink, törekedéseink

kisebb-nagyobb körben forognak.

Ismerd magadat

s magad által az embereket;

ez ismeret nélkül

tudományod holt tudomány.

Tökéletes ismerettel

embernek dicsekedni,

esztelenség.

Magunknak magunkról számot adni,

már ez is felette nehéz,

és hosszú figyelem s gyakorlat következése:

másokról pedig ítéletet hozhatni,

nemcsak felette nehéz, de felette bizonytalan.

E planétáról,

hol lakunk,

hasonlítás s következtetés által szólunk a többihez:

így saját természetünkből,

melyet közelebbről vizsgálhatunk,

hasonlítás s következtetés által szólhatunk másokról.

S e módon nyert tudomány

mennyi tévelygésnek adhat helyt!

Mennél

több s mélyebb ismerettel bírsz:

annál inkább

érezed az emberi tudomány bizonytalanságát.

Ez érzés önhittségtől meg fog őrizni;

de vigyáznod kell,

nehogy ellenkezőleg

kétségeskedés szellemét

ébressze kebledben.

Az élet jól megfontolt,

de biztos lépéseket kíván;

a kétségeskedés határos a féltékenységgel.

A hős jól tudja,

miképpen a győzelem isten akaratától függ;

s szorongó kebelével kezdi legelső ütközetét.

Megnyerte azt;

s bizodalom támadt benne önerejéhez,

mely

minden újólág nyerendő győzelemmel

nevekedni fog,

s új meg új szerencsét von maga után.

Így történ az ismerettel is.

Minden jól húzott következés biztosbá tesz.

De ha biztosnak lenni jó:

elbízottnak lenni még rosszabb, mint kéteskedőnek.

Mert a biztosság okos vigyázattal jár;

az elbízottság pedig oktalan vakmerőségre vetemedik;

s magamagát buktatja meg.

Az ember

külsője és belsője közt

természetes viszony van;

s ha valakiről ítélni akarsz:

mindkettőre figyelmezned kell.

Embert egyedül külsőjéről ítélni meg:

vendégfogadói bölcsesség,

melynek következményi aszerént változnak,

amint felső ruhádat vagy hangodat változtatod.

A belsőt ami illeti,

arra csak a külsőn keresztül lehet pillantani;

s azt vizsgáló szem elől rejtegetni nem nehéz.

Mint idegen kézírást,

úgy idegen lélekállapotot,

idegen érzelmeket és karaktert

utánazni,

mindennapi jelenet.

Színészi ügyesség

az emberek közt nagyon közönséges;

ezért velök időt tölteni mindég lehet;

de általok megcsalatni is könnyű.

Sok ember olyan, mint a kaméleon:

tetszéseként válthat színt.

Sok olyan, mint a vitorla:

magában mozdulatlan áll;

de minden támadó szélnek enged,

s annak változásaként változtatja irányait,

most éjszak, majd dél felé.

Sok ember eszközzé tétetik;

mert egyébire nem való.

Sok eszközzé teszi magát,

hogyan saját célait érje el.

Ez gonosz, amaz együgyű;

s reájok támaszkodván,

mindenikben kárt vallhatsz.

Bízni az emberi rényben*,

az erények legnemesbjei közé tartozik;

de e bizodalmat leginkább az egészben helyheztesd;

egyesekben számtalanszor fogsz megcsalatkozni.

Az emberiség nagy tömegében

az előre, a jobbra törekedés

tisztábban vagy homályosabban

mindég érezhető;

egyesek pedig

az egész

szellemével, haladásával s boldogságával ellenkezők

sűrűn találkoznak.

Ezren hiszik,

hogy magányos jólléteket

az egész célainak feláldozásával alapíthatják meg;

s ezek balul vezérlett önszeretet miatt

hívtelenek az egészhez;

nem tudván,

vagy tudni nem akarván,

hogy az egésznek, melynek részei vagyunk,

ártani olyan, mint felgyújtani a várost, hol házat bírunk.

Egyesekből áll az egész;

s mégis azokból erre és viszont ebből azokra

az ítélet bizonytalan.

Mert minden egyes magában a másiktól különbözik;

s ezer egyesek ezerféle különbségeik

az egészben összevegyülván,

vegyület által egészen más alakba olvadnak.

A lég különféle vegyületekben

most széllé, majd vízzé, majd tűzzé alakul;

s ez alakváltozás uralkodik az erkölcsi világban is.

Nyílt szív s egyenes lélek

egyesekben

ritka tulajdonság;

tettetés és rejtegetőzés

pedig gyakori.

A nagy tömegben lévő emberek közt,

népben és sokaságban

tettetés és rejtegetőzés

természetesen nem foghat helyt.

Ezért a sokasággal

legalább minden jelen pillanatban tudhatod:

mint állasz? –

csak azt nem tudhatod:

a jövő pillanatban mint fogsz állani?

Jól megérted:

nemzet és sokaság egymástól különböznek.

Amaz együvé állott egész,

ez több egyesek

most ilyen, majd olyan

számban és alakban történt

összecsoportozása.

Amannak van állandó pályaköre,

melyen

a vele összeköttetésben levő nemzetek sorában

lassabban vagy gyorsabban,

de bizonyos egyetemi rendszerrel mozog;

emennek kimért útai nincsenek.

Amaz a Balaton,

mely saját partjai közt százak óta van és tápláltatik;

ez a hullámok,

mik a Balatonon

gyakorta

látható ok nélkül támadnak, s ismét eltűnnek.

Nemzet

való szellemes körülményein épült

természetes szükségei s törekedései,

a sokaság hullámzó, zajos tolongása miatt,

igen sokszor nem kivehetők.

Mert a sokaság

egyesektől

s gyakran saját haszna ellen

ingereltetik;

s vagy

vezetője célai után értetlenül megy,

vagy

vezető nélkül hagyatva vakon rohan.

De nem ritkán látni fogod azt is,

miképpen az említett zajos tolongás

egyenesen az egész belsőjéből forr ki.

E két egymással ellenkező jelenést

biztosan megítélni

gyakorlott szemet kíván.

Egész nemzetnek

is lehetnek és vagynak

előítéletei, balszokásai,

s más árnyékoldalai,

miket felvilágosítani

nem pillantat dolga.

Gyűlölj minden rosszat;

de a rosszak orvoslásában különiséget tarts.

Régiség által megszentelt

vagy történetesen jó gyanánt elfogadott balság

jó szívben is lehet;

s általán fogva

nemzet, mint nemzet

nem is lehet rossz-szívű.

Erőszak ritkán orvosol,

mert nem világosít fel;

példa és tapasztalás által

figyelemre bírt emberek

egymás után s észrevétlen térnek jobb útra.

Idő a nagy mester!

Ez egy generációt

természet rendje szerént eltemet,

s a következőben eléri célját.

Ki tud várni, az sokat tud;

s nemcsak tud sokat,

de tehet, s tenni fog sokat.

A bölcs késő öregségében is elülteti a fát,

noha hasznával maga nem élhet;

de érti,

miképpen az rendes időre megnő,

s unokáját gyümölcssel enyhíti.

Ő tudja, miért kell várni;

s ki várás után sok jót nyert,

az munkálni a jövő korért sem rest.

Erős rendület viszi véghez nemegyszer,

mit hosszú idők békésen nem hajthattak végre.

Ez állítást a történetírás igazolni látszik.

Azonban tekints mélyebben,

s látni fogod

a rendületet,

vagy hosszú idő által előre készített végrehajtásnak lenni,

vagy ha nem,

akkor az előre nem készült

s korán vagy kor ellen

erőszakosan felkényszerített rengést

cél nélkül pusztítani;

s vagy

az egyetemi szellem által nyomaiban semmivé tétetni,

vagy

ellenkező esetre következéseiben

a késő maradék nyomorúságát is folyvást eszközteni.

Égiháború és volkánkirohanás

miért és mikor szükségesek?

Isten tudja,

kinek bölcsessége s ereje

milliom világokat kormányoz.

Ily égiháborúk s volkánkirohanások

az erkölcsi világban

a néptámadások;

s ezek, mint amazok,

a sors örök haladású törvényeiben írtak meg.

Vigyázz,

nehogy valaha szentségtelen kezekkel

a történetek forgó kerekéhez nyúlj!

Nagy Sándor és Etele,

Mahomet és Nagy Károly császár,

Julius* Caesar és Napoleon

csak eszköz valának a sors kezében;

kik más időben s más körülmények közt

vagy tetteket előhozni nem tudtak,

vagy előhozni akarván,

mindjárt kezdetben elsüllyedtek volna.

Sors választott embere a maga hivatását megérzi.

De a választottak sokfélék.

Egyik választva lőn, hogy elvettessék,

mint a mag,

jövő aratás reménye miatt elrothadandó;

másik, hogy érett kalászként tűnjön fel,

idejét töltve sarló alá jutandó.

Így rothadásra szánt mag vala a két Gracchus;*

így sarló alá jutott kalász Julius*.

Kit a sors meghívott,

annak tiszta látást is ad,

a kellő utat s eszközt megadni.

Azonban a sors nem szólal meg;

s annál kevésbé hív neveden,

hogyan célokat munkáljad.

Az egész

láthatatlan, de szakadatlan szövedéssel

van egymásba fűzve;

s minden szem a láncban

saját helyét jól betölteni köteles.

Légy távol a bohóságtól,

mintha

ember

szabad kéj szerint intézhetné

a társaság szerencsáját;

de buzgólkodjál

lehetőleg s pillantatonként

haszonra fordítani

erőd s értelmed.

Így nevetséges önhittségtől ment leszesz;

s ahelyett saját becsed szerény érzése fog kísérni.

A sors

a maga menetelét

az emberiségben sem teszi oly láthatóvá,

hogy azt minden szem olvashassa.

Sokan tekintetet sem fordítanak reá;

sokan azt hiszik,

hogy nékiek figyelmezni sem szükséges,

mivel az különben is a magáét megteszi;

sokan olvasni akarják,

de a betűk jelentését nem tudván,

csak találgatnak,

s idegennemű dolgokat

tévelygőleg fejtegetnek ki;

csak kevés szerezte meg magának a tehetséget,

az örök folyamot a maga tisztaságában felvehetni.

S ezen kevesek sem dicsekedhetnek,

mintha tekinteteik

minden időben

egyformán élesek lennének.

Az emberiség

sorsnak enged;

de nem mint rabszolga.

Mindenkinek lehet szabad akaratra felemelkedni.

Földből egyéb nem jöhet ki,

mint amit a természet belé alkotott;

de vizsgálat és munka

a természeti anyagokból

mennyi

ezer meg ezer alakot állíthatnak elő,

ilyképpen a természetben nem létezőket!

Azért ne hidd,

mintha ember születnék kész tehetséggel,

mint atyja fejéből Pallas Athene*.

Kebledben és fejedben

ezerféle erő szendereg,

mit felköltetni, s kifejteni és alakítani tenn dolgod.

Ugyanazon személy

teheti magát jóvá vagy gonosszá,

bölcsé vagy esztelenné,

indulat és körülmény rabjává vagy urává;

s ez az,

ami az emberben

szabadakaratnak

mondatik.

Isten teremtet,

s azt ember nem teheti;

de a teremtés által letett anyagnak alakot adni,

vagy azt alakról alakra változtatni

magában és magán kívül:

ez az emberiség hatalmi és szabadsági nagy köre.

Időt kívánó, nagy tervet

egész nemzet

karakterén s hajlandóságain építeni

sikerrel lehet;

sokaságon építeni vakmerőség,

azt csak szempillantatnyi végrehajtásra lehet használni;

egyes embereken

egyetemi tervet alapítani

tapasztalatlanság.

Ezekkel csak segédképpen élhetsz,

ha őket jól kiismerhetted,

s annálfogva

vagy tisztáknak találtad,

kik bizodalmadat meg nem csalják,

vagy gyengéknek,

kiket tetszés szerént vezethetsz.

Az elsőekkel sokra mehetsz;

ez utolsók csak addig tiéd,

míg csel vagy történet szerint más kézre nem jutnak.

Vagynak emberek,

mint az állóvíz,

mely bizonyos határokbán áll, de tesped,

s haladásra nem való.

Mások,

mint a csendes folyam,

mely akadályra nem lévén,

szokott útját egyformán járja.

Amazoknak hasznát nem vehetni;

ezezen pedig próba nélkül nem építhetsz.

Vess útkba akadályt,

vagy várd,

míg mások vetni fognak;

s ha ekkor

az akadállyal meg nem küzdve

másfelé folynak,

csak gyengéiket használhatod;

ha pedig megküzdnek,

s küzdnek lankadatlan,

fűzd őket kebeledhez.

Ily küzdők egyesülete

bölcsesség által vezetve

a legszebb társaság.

Saját karaktert ritka bír;

állandót még ritkább.

Sok karakter épül értelmi elveken,

sok csupa vérmérsékleten

vagy szenvedelmen.

Elvet, mérsékletet s szenvedelmet változtatni

oly dolog,

mire ezer példánk van.

Sok embert ismertem,

kik bizonyos időben

ilyen vagy amolyan lélekszínt viseltek;

s később egészen másat vettek fel.

Nem mintha tettetők lettek volna;

hanem mivel karakteri alapjaik változván,

magoknak is kellett változniok.

Sok emberben ismét

a karakter helyét dac pótolja ki;

s ezek makacsok,

míg ellenkezőjük van;

nem lévén pedig,

könnyen elhajolnak.

Ilyenek gyakran lesznek mások játékává.

Jól mondja a közmondás:

elválasztja hét tél, hét nyár! –

de gyakran sokkal hosszabb időn túl is

az ember változik.

S csudáljuk-e?

Kor, körülmény,

jó vagy balszerencse,

egészség és betegség

s több effélék,

a legerősb természetet is

vagy hirtelen erőszakkal,

vagy tartós befolyással elváltoztatják.

Mindannyi ok, vigyázni!

Mert ha az ember szíve

gonoszsága nélkül is

ily változékony;

mennyire nem változékony még azon alak,

melyet tettetőleg veszen magára!

Fájdalommal emlékezem sokra,

kik tettette

vagy nem tettette

ily változékonysággal forogtak mellettem.

Ily fájdalmat tapasztalni fogsz te is;

de óvd magad,

hogy általa el ne kedvetlenedjél,

s lángod a közremunkálás iránt ne aludjék ki.

Felebb is mondám:

tekints egészre!

Egy darab göröngy e földön,

bármily színetlen legyen az;

de amiatt e szép csillag,

társai körében,

nem kevesbé szép színnel ragyog.

S e hasonlatot

tedd által az emberiségre;

s ne nézd,

mit tettek egyes tagok?

De szemléld:

mivé lőn e nagy nemzetség,

mely kezdetben

állati hangnál s ösztönnél

egyebet nem ismert?

Szerencsétlen volna,

ki foltokat látván a napban,

annak fényességét nem ismerné meg.

Közdolgokbeli tapasztalást

közdolgokban élés szerez,

s emberismeretet társalkodás,

s nem annyira társalkodás,

mint együtt munkálás emberekkel.

Közre élj:

ezt mondám előbb is;

de a magányosságot

becsülni s használni tanuld.

Sok ismeret, sok érzés

csak úgy ver gyökeret szívünkben,

ha azt egyedül lévén,

hosszú háborítatlan gondolkozás által

tettük magunkévá.

Az élet és munkájában

érzelem érzelemre,

gondolat gondolatra tolul;

most jön, majd röpül;

csak a magányosságban van időnk s nyugalmunk

minden egyes érzést,

minden egyes gondolatot

feltartóztatni, s a többiek sorához állandólag fűzni.

Mindig magányban ülő

csak magát hallja,

és sem ellenmondást tűrni nem tanul,

sem a tárgy mások által

így vagy amúgy nézett oldalait

nem ismeri.

A zajban élőnek

önszívét és lelkét mélyen vizsgálni

ideje nem marad;

s így gyakorlat által

ugyan készséget nyerhet,

tettlegi, egyes ismereteket szerezhethet:

de talentumát rendszeres haladásban kifejtenie,

s ismereteit egészítenie nem foghatja.

Kettőt köss együvé, s méltasd a költő mondását:

Csendes magányban fejlődik a talentom,

Világi zaj közt állandó karakter.

Eszerént

élted fő törvénye legyen:

magányban tökéletesülni,

s a köztársaságban

magányos készülatedet

szünetlen haszonra fordítani.

Hazád szolgálni,

s hazád dolgait kormányozni:

e kettő nemcsak megfér,

de összeköttetésben is van egymással.

Kit saját keresménye nem táplálhat,

az a társaság terhére él.

Ki gazdagságot igazságos úton gyűjt,

az a közös hazának gyűjt kincset;

jól bíró lakosokban áll az ország gazdagsága.

Ki háznépet táplál,

az a haza gyermekeinek egy részét táplálja;

ki háznépet a rény* elveiben tart,

az a közös hazának tart hív polgárokat.

Férj és atya:

tiszteletre méltó két nevezet.

Ki gyermeket nevel,

az a hon iránt szent kötelességet teljesít.

Neki adatik a jutalom:

közönségért tett szolgálatok után,

szeretett hölgy és szülöttek karjain

önérzéssel pihenni.

Társalkodás:

az emberi természettel együvé forrva van;

ki anélkül él, az a természethez hívtelen.

Különség van:

közdolgok folytatásában másokkal együtt lenni;

vagy azokon kívül másokat fogadni és felkeresni.

Közdolgokban

szoros igazságot szólani s tenni,

bár ezren vegyék is kedvetlenül,

el nem engedhető kötelesség.

Társasági körben

kedvetlenséget távoztatni,

emberség.

De emberség

és

hízelkedés vagy csapodárság,

nem egyforma jelentésűek.

Hízelkedni mindenütt alacsonyosság.

Közdolgokban hallgatni,

hol káros vélemény vagy tett nyilatkozik,

hű polgárnak nem szabad;

társasági körben

inkább hallgatni, mint haragot gerjeszteni,

illendőség.

De itt és ott

csak egyenes, nyílt lélek,

csak jóakarat és résztvevő kebel

teszik az okos ember való becsét.

És számláld ide a türelmet is.

Idegen véleményt tűrni

kevés tud;

pedig ki tűrni nem tud,

hogyan kívánhat tűretni?

Csak a gonoszt ne tűrd,

egyébként az ellenkező véleményt,

hol kell, ostromold,

de azt,

vagy érette birtokosát gyűlölnöd,

igazságtalanság.

Mert nem megtörténhetik-e,

hogy két ellenkező közt igazad neked nincs?

S feltéve,

hogy igazad van,

mit vét az,

ki gonoszság nélkül,

meggyőződés után

ilyen vagy olyan véleményt lát valónak?

Tűretlenség

a lehető megegyezést előre kizárja.

Mit is okozhatna jót oly indulat,

mely önhittségből

s kevély szeretetlenségből származik?

Keressed a valót!

Ez intés vizsgálatra int,

s vizsgálat szelleme

tisztelettel járul minden véleményhez,

mely gonoszság bélyegét magán nem hordja.

Ki valót keres,

annak lehetséges önhibáját elismerni,

s mástól tanulni.

Emberek közt ritka kincs,

de a kincsek közt nem utolsó.

Fogadd el a jót mástól,

de vizsgálva;

s ten meggyőződésedet könnyen ne változtasd.

Változékonyság és fejeskedés

egyformán nagy hibák.

Rényt csak úgy bírhatasz,

ha azt saját szívedből fejtetted ki;

azt mástól általvenni

s divatköntösként magadra venni

nem lehet.

Meleg kebellet tégy mindent,

amihez fogsz,

s meleg kebellet szólj mindent,

amit beszélesz;

így beszéded és tetteid

saját színt és erőt és kellemet nyernek.

Idegen példa csak ily embernek használ;

ilyen a más rényeit* nem utánozza,

de

mással hasonló rényt* követ el,

önszíve mozdultából.

Tedd hozzá:

ilyen ember

a mástól tanult ismereteket

úgy plántálja által magába,

hogy azok ott gazdag életre virulnak fel.

Hidegség emberben,

mint egész természetben,

minden tenyészet gyilkosa.

Ki nem tett mindent,

mit tennie kellett s lehetett vala,

az boldog nem lesz.

Ki pedig

emberi s polgári kötelességeit

híven teljesíté,

az önérzésében boldog lehet;

de lesz-e valósággal? –

azaz, lesz-e általánosan? –

más, kérdés.

Boldogság

nem pillanatnyi gyönyör érzelme.

Pillantatnyi gyönyört érezhet

a hiában élő,

a gonosz is;

de a boldogságra

önérzésből eredt léleknyugalom

kíváncsít;

s ez csak annak lehet sajátja,

ki a természet nagy és szent intéseit

érteni tudta,

s célirányosan követte.

A természet egyetemi törvénye:

az egésznek fenntartása,

kifejlése és haladása az érelem* végpontjáig;

s mindezt

halandó szem

csak egyes jelenetekben láthatja s kísérheti.

E törvény az,

minek

valamint a világ minden más egyenkénti részei,

úgy az ember is alárendeltetett,

hogyan annak betöltésére

kény és fájdalom után

együtt munkáljon;

azért bár boldog lenni mindenki szeretne,

mindenki törekszik:

mégse hidd,

mintha Isten az emberi élet céljává

e törekvést rendelte volna.

Természethez,

emberiséghez hű kebelnek

kísérője lehet boldogság,

mint magas erénynek a dicsőség:

de kitűzött cél gyanánt tekinteni azt,

csalatkozás.

Fásult szív

boldogságot nem érezhet,

nemtelen szív nem bírhat:

a nemes keblű érezheti s bírhatja azt,

de sokszor díjul mondhatlan gyötrelmet nyer.

Jele,

hogy a célt nem hibázó természet,

más célokat tett ki számunkra.

Mi a boldogság?

Az emberek

száz meg százfélét hittek annak lenni;

s mindaz nem egyéb eszköznel,

miáltal azt elérhetni reméllék vala,

s elérni mégsem tudhaták.

Mind azért,

mert törekvésök célát

az eszközzel összetéveszték;

mind azért,

mert oly valamit tettek céllá,

ami csak más,

való cél után küzdés

következéseként tűnhet fel.

Boldogság

fájdalommal s keserűséggel együtt

meg nem állhat.

Mondhatod-e,

hogyan ember általánosan boldog lehet?

Embernek időről időre lehetnek örömei;

de azok

vagy hirtelen enyészve keservekkel váltatnak fel,

vagy hosszasban maradván unalomba mennek által.

Érzékeny szívnek

több fájdalom jut,

mintsem általános boldogságra számot tarthasson:

érzéketlen

sem jót, sem rosszat nem érezhet.

A megadás nyugalma csendes érzemény;

de szenvedés következése,

s annak emlékezetét le nem vetkezheti.

Megkeményedés a fájdalom iránt,

az öröm útát is bezárja;

s érzéketlenséggé vál.

Higgy nekem,

e szó: boldogság,

egyike a legbizonytalanabb

s legszűkebb értelmű kifejezéseknek;

s ki boldogságot vadász,

árnyékot vadász.

Teljesített kötelesség

s nemes törekvések önérzése

küzdés s bánat közt is

nyugalmot tenyészt;

s ha e nyugalommal,

boldogság cím alatt,

megelégszel:

annak megnyerése szép, jó

s erős léleknek keresés nélkül,

csupán tettei következtében

bizonyos.

Minden egyes ember,

még a legnagyobb is,

parányi része az egésznek;

s minden rész az egészért lévén alkotva:

azért kell munkálnia is.

Ki saját jóllétét

egyetlenegy fő cél gyanánt úzi,

nevetségessé teszi magát

minden gondolkozó fej előtt.

Az emberiség,

mint az óceán,

melynek ezredeig, miriádokig tartó élet rendelteté:

egy ember,

mint egy buborék,

mely támad,

ide s tova hányatik,

s pillantat múlva széjjelpattan,

a megmérhetlen tömegben eltűnendő.

Ez ellentétben

vigasztaló gondolat fekszik.

Mert saját kicsiny voltunk érzete

az egész nagyságára vetett tekintet által

magasztaltatik fel;

s egyszersmind

a kétségbeesés keserítő gyötrelmeit

szenvetések közepette is

elkerülhetjük.

Ugyanis,

bár minden küzdéseink mellett

magunk számára jobb napokat

nem vívhatánk ki:

de tisztán érezve,

hogymint emberi rendeltetésünk fő célja nem is ez vala,

nem nézünk áttokkal vissza a pályára,

mely ha nekünk töviset hozott is,

nemünknek most vagy jövőben

virágot és gyümölcsöt teremhet.

Most pedig,

szeretett gyermek,

isten veled!

Most még a gyermekkor bájos álmai

kebeledhez gondot férni nem engednek;

de eljön egyszer az idő,

s a tapasztalás égető nappala

téged is felébreszt.

Ha majd e felébredés kínos óráiban

e lapokat előveended,

jusson emlékezetedbe:

miképpen a felébredés kínos órájának gyötrelmeit

én is teljes mértékben szenvedtem;

azonban szerelmemet az emberiség

s bizodalmomat az örök sors iránt

híven megőrizni törekvém;

s hidd el nekem,

ki e kettőt bírja,

az füstbe ment remények után

sem fog vigasztalás nélkül maradni.

